

СЕКЦІЯ ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

УДК 37.014 (043)

Восвутко Н. Ю.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та освіти

НЕДИСКРИМІНАЦІЙНИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР: КРИТЕРІЇ КОНТЕНТ-АНАЛІЗУ ПІДРУЧНИКІВ

Антидискримінаційна експертиза шкільних підручників здійснюється в Україні протягом чотирьох останніх років. Станом на 2018 р. вона має рекомендаційний характер. Наразі це питання є широкообговорюваним як у педагогічному середовищі, у тому числі серед авторів /-ок підручників, так й серед батьків. Доречно зауважити, що у суспільстві немає одностайності щодо питання про необхідність її уведення. Однак, МОН України наголошує на запровадженні антидискримінаційної експертизи шкільних підручників та пропонує інструктивно-методичні матеріали для конкурсного відбору підручників, починаючи з 2016 р.

Відповідно до наказу МОН України «Про затвердження Порядку конкурсного відбору підручників (крім електронних) для здобувачів повної загальної середньої освіти і педагогічних працівників» (2019), антидискримінаційна експертиза – це аналіз підручників щодо наявності у текстових та позатекстових (ілюстрації, методичний апарат, апарат орієнтування) матеріалах виявів дискримінації за захищеними ознаками (раса, колір шкіри, політичні, релігійні та інші переконання, стать, вік, інвалідність, етнічне та соціальне походження, мова тощо) у формі стереотипів, ксенофобії, ейджизму, андро- та етноцентризму, сексизму тощо та надання рекомендацій щодо їх усунення [1].

Раніше нами була здійснена спроба розробити критерії антидискримінаційної експертизи шкільних підручників [2]. Разом з тим, накопичений досвід свідчить, що перелік критеріїв, за якими здійснюється аналізована експертиза, потребує узагальнення, а їх зміст – деталізації, що й обумовлює мету дослідження.

Згідно із принципом недискримінації в освіті, та спираючись на нормативно-правову базу щодо запобігання та протидії дискримінації, доречно аналізувати підручник за такими компонентами: педагогічна доцільність, зміст текстового матеріалу, ілюстративний матеріал, мова підручника. Розглянемо детальніше зміст вказаних компонентів.

Зміст компоненту «педагогічна доцільність» передбачає, що підручник виховує толерантне ставлення до представників усіх народів, які проживають в країні, сприяє подоланню національних стереотипів і упереджень в сторону міжнародного взаєморозуміння. Всі учні та учениці, незалежно від етнічного походження та віросповідання, можуть бути залучені до процесу навчання з використанням даного підручника. В ньому збалансовано, з точки зору частотності та різноманітності, представлені різні національні, культурні, релігійні, соціальні групи, які проживають на території країни. Підручник, якій відповідає принципу недискримінації в освіті, сприяє подоланню гендерних стереотипів і упереджень при формуванні учнями і ученицями власних стратегій поведінки та не містить інформацію, яка спотворює зміст прав людини або дає неправильне уявлення про них.

Аналізуючи зміст текстового матеріалу підручника, варто звертати увагу на такі його характеристики. По-перше, чи паритетно представлено чоловіків і жінок, а саме: представлені і чоловіки, і жінки, які мають досягнення в різних сферах життя; використовуються тексти авторства і чоловіків, і жінок; людина в цілому і загальнолюдські цінності відображаються через образи і жінок, і чоловіків.

По-друге, стереотипність відображення чоловіків і жінок, дівчаток і хлопчиків: відсутня сегрегація і поляризація: навчальний матеріал (тексти, вправи, завдання) відображає загальні інтереси, спільну діяльність дівчаток і хлопчиків, чоловіків і жінок; захоплення і діяльність дітей відображаються без маркування на «хлопчачі» і «дівочі» (наприклад, хлопчики досліджують світ навколо, а дівчатка займаються рукоділлям, хлопчики грають іграшками «для хлопчиків», а дівчинки - «для дівчаток» і т.д.); нестереотипне відображення соціальних ролей, професійної діяльності, статусу і поведінки жінок і чоловіків (дівчаток і хлопчиків) в суспільстві (наприклад, коли професійна сфера не маркується як чоловіча, а сімейна як жіноча тощо). Відображення якостей та емоцій людини представлено без маркування на «чоловічі / хлопчачі» (наприклад, лідерство, активність, змагальність тощо) і «жіночі / дівочі» (наприклад, акуратність, безпорадність, примхливість тощо).

По-третє, реалістичність відображення навколишнього світу: чи представлені у навчальних текстах, завданнях, вправах тощо люди з різним станом здоров'я, з інвалідністю (в тому числі різних видів)? Чи представлені різні типи сімей (нуклеарні, складні, неповні і т.д.)? Люди похилого віку представлені різноманітно, в тому числі як ведуть активний спосіб життя? Чи не маркується відображення характеру

людини через зовнішність, одяг (наприклад, коли позитивні вчинки ототожнюються з красивими людьми, а фізична непривабливість ототожнюється з негативом)?

Аналізуючи ілюстративний матеріал підручника, варто звертати увагу на те, чи збалансовано представлені різні етнічні, культурні, релігійні, соціальні групи, які проживають на території країни / в світі (в залежності від навчального предмета); чи дотримано паритетність зображень осіб жіночої та чоловічої статі? На малюнках і фотографіях представлені люди з різним станом здоров'я, з інвалідністю (в тому числі різних видів)? Чи різноманітно і нестереотипно зображені зовнішність і одяг людей? Чи відсутня сегрегація і поляризація за захищеними законом ознаками? Обов'язково треба звернути увагу на умовні скорочення, знаки навігації та орієнтування в підручнику. Чи вони є гендерно немаркованими, не містять дискримінації за захищеними законом ознаками?

Аналізувати мову підручника доцільно за такими параметрами: використовується гендерночутлива мова, коректна лексика по відношенню до людей з хворобами, з інвалідністю, не застосовуються зонтичні терміни по відношенню до людей різних етносів, віросповідань тощо, відсутні стереотипні узагальнення (наприклад, всі люди думають / відчувають / діють і т.д. однаково, всі літні люди мудрі / некомпетентні / немічні / болючі, всі дівчатка слабкі, а хлопчики сильні, всі роми – злодії тощо). Відсутня сегрегація і поляризація по захищеним законом ознаками (поділ на «ми» і «вони»).

Література

1. Про затвердження Порядку конкурсного відбору підручників (крім електронних) для здобувачів повної загальної середньої освіти і педагогічних працівників: Наказ МОН України від 17.07.2019 №1002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0902-19#n6> (Дата звернення: 05.11.2019)
2. Voyevutko N., Kuligina E. Formation of Criteria of the Anti-Discrimination Analysis of School Textbooks in the Ukrainian Educational Field. Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference. Volume II. School Pedagogy. Preschool Pedagogy, May 24th-25th, 2019. Rezekne, Rezekne Academy of Technologies, 2019, p. 640. PP.460-470.

УДК 373.3/5.016:070

Нетреба М. М.

кандидат філологічних наук, доцент кафедри педагогіки та освіти

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ МЕДІАОСВІТИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

В житті сучасного школяра медіакомунікація є не тільки способом отримання інформації, але й приводом для формування системи поглядів. Учень стикається з медіатекстами щодня. Їх розуміння передбачає наявність інформаційної культури, формування якої можливо лише при регулярній та цілеспрямованій роботі.

Технології медіаосвіти є прикладними, але, одночасно, допомагають об'єднати вивчення предметів в загальний освітній процес, оскільки головне завдання медіаосвіти – формування загальних інформаційних вмінь, культури роботи з інформацією, етики медіа спілкування.

Специфіка медіаосвіти з педагогічної позиції полягає в наступному: медіаосвіта виникає як педагогічна необхідність тоді, коли є свобода сприйняття та зміни педагогічного вектору; вчитель та учень є рівними перед інформацією, педагог не вчить, а допомагає розуміти світ, пропонує аналізувати отримані відомості на різних рівнях; медіаосвіта передбачає, що педагог має вправно користуватися сучасними засобами освіти, в тому числі цифровими, мультимедійними; учень може випереджати педагога за рівнем знань технічної складової сучасних медіа. Вчитель має використовувати це на користь навчання та підвищення його ефективності [1, с. 9].

Специфіка шкільної медіаосвіти пов'язана також з інтеграційними процесами, що відбуваються в медійній сфері. Тому при розробці концепції освіти слід враховувати як традиційний досвід, так і нові підходи. Найпопулярнішими медіаканалами сучасних дітей є телебачення та інтернет. Якщо казати про дітей молодшого шкільного віку, то на них впливає більше телебачення, оскільки не всі ще в повній мірі володіють комп'ютерними можливостями. А діти середнього та старшого шкільного віку на перше місце ставлять саме мережу інтернет з її можливостями до спілкування, перегляду аудіовізуального та текстового контенту. Особливої популярності набувають інтерактивні можливості медіа, оскільки вони передбачають спілкування, участь у тому, що відбувається на екрані, а також включає ігрові можливості.

Новітні технології викликають інтерес та відіграють істотну роль в медіаосвіті, оскільки відповідають її головним завданням. Зокрема, відбувається навчання правильного читання медіатекстів. Учні завдяки комп'ютерним технологіям та мережі інтернет мають доступ до будь-яких текстів, можуть працювати з ними за допомогою новітніх технічних розробок [4, с. 91].